

УДК 821.161.2.09.

Крупка Мирослава,*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне*

ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР ТОТАЛІТАРНОГО НАСИЛЬСТВА У СУЧАСНІЙ ЖІНОЧІЙ ПРОЗІ

У статті на прикладі творів Людмили Таран, Марії Матіос, Теодозії Зарівни аналізуються художні спроби переосмислення минулого з акцентуванням проблеми травматичної жіночої тілесності в умовах репресивних практик тоталітарного режиму.

Ключові слова: *насильство, травматичний досвід, тілесність, сексуальність.*

Krupka M. Gender dimension of totalitarian violence in contemporary women's fiction

The article is an example of works of Lyudmilla Taran, Mariya Matios, Teodosia Zarivna analyzed check the level of art attempts to re-focusing the past traumatic problems of female physicality in terms of repressive practices of the totalitarian regime.

Keywords: *violence, traumatic experiences, body, sexuality.*

Сучасна жіноча література тяжіє до осмислення проблем, які виходять поза межі особистого досвіду авторок. Письменниці прагнуть подати своє бачення глобальних цивілізаційних процесів, у тому числі і в історичному зрізі осмислити становлення сучасної української державності, здійснити реконструкцію минулого України з врахуванням жіночого досвіду, який донедавна системно замовчувався. Свідченням чого є творчість Людмили Таран (оповідання “Таємний сад”), Марії Матіос (повість “Солодка Даруся”), Теодозії Зарівни (роман “Вербовая дощечка”), що буде предметом нашого дослідження. Ці твори об’єднує тема місця жінки у ситуації політичних катаклізмів (репресій, війни, національно-визвольних змагань), яка ще недостатньо висвітлена у сучасному літературознавстві. Ірина Захарчук слушно наголошує, що специфічний

жіночий досвід війни “майже не знайшов відображення як через відсутність української жіночої візії війни, так і через відтворення сексуальної природи війни переважно з позицій советського мужчини” [2, с. 265]. Сучасна проза демонструє переосмислення минулих подій з фокусом уваги на пережитому окремою людиною.

Письменниці намагаються деконструювати політичні та ідеологічні технології замовчування і показати іншу сторону міфологізованих звершень, особливо це стосується теми війни. Нещодавно в українському перекладі з’явилася автобіографічна історія Габі Кьопп. Жінці, яка в 15 річному віці пережила радянську окупацію Німеччини, знадобилося не одне десятиріччя, аби набратися сміливості і дати інформаційний привід для суспільного обговорення проблеми сексуального насильства. “Питанням “Навіщо я народилася дівчинкою?” Габі Кьопп показує читачам, що вона не тільки внаслідок насилля усвідомила різницю між статтями, а й звернула увагу на той факт, що насилля під час воєн і військових протистоянь доволі часто є сексуально забарвленим, тобто його жертвами найчастіше стають жінки” [5, с. 137], – зазначає у післямові Біргіт Бек-Геппнер. Про актуальність теми в сучасному соціополітичному просторі свідчать нещодавні події громадянської війни у колишній Югославії, які стали предметом розгляду у Гаазькому міжнародному суді, де згвалтування було кваліфіковано як катування. Дослідниця цього конфлікту Ясмін Тешанович доходить висновку, що жінки потерпають від особливого виду насильства, настільки особливого, що він не вкладається в рамки власне чоловічої війни: це постійна чоловічо-жіноча війна – статеве насильство [11, с. 83].

У посттоталітарному суспільстві, яким є українське, актуальним є висвітлення репресивних практик радянського режиму, свідченням яких є табірна література. Жінка-письменниця намагається осмислити травматичний досвід, обираючи специфічний кут зору, зокрема це стосується творчості Надії Суровцової, яка залишила як документальні спогади, так і художнє відтворення табірної життя. Дослідниця Надія Колошук зазначає, що у тюремно-табірних оповіданнях метафори насильства є невід’ємними реаліями світу, що існує, щоби́льше: образи насильства стали “складовою колективного несвідомого – ґрунтом проростання образів-архетипів

для мистецтва посттоталітарної доби” [4, с. 46]. Тому актуальним видається з’ясувати відображення теми насильства у політичному контексті у сучасній жіночій літературі, послуговуючись феміністичною критикою та постколоніальною методологією. Російська дослідниця Тетяна Ровенская у статті “Як стати “справжньою жінкою”, або практики жіночої ініціації очима сучасної жіночої прози” пише: “Не випадково насилля стає однією із основних тем жіночої прози і, як правило, всі письменниці приходять до невтішного висновку, що насилля – це форма загальноприйнятого ставлення до жінки, ним пронизаний світ, у якому вона живе, та і сам насильник мало чим відрізняється від коханого, а подекуди і заміщує собою його” [9, с. 9].

В оповіданні Людмили Таран “Таємний сад” описується історія поневірянь української дівчини-селянки, арештованої за зв’язок із повстанцями. Твір сюжетно поділяється на дві частини: перебування у таборі та життя після звільнення. Спочатку оповідь ведеться від першої особи і починається молитвою, яка обрамляє весь текст. Молитва трактується як оберег, що рятує душу героїні у час складних випробувань, не пускаючи туди ненависть. Вона плекає в душі таємний сад, і це дозволяє абстрагуватися від дійсності та зберегти тожсамість у тюремних умовах.

Героїня ніби роздвоюється на душевне та тілесне. Проте, якщо душа рятується молитвою, то тіло саме по собі залишається беззахисним і зазнає статевої дискримінації. Через наготу відбувається деперсоналізація: “Ми спершу збилися в куток, були наче одне тіло – худючі, виснажені, аж сині. У струпах і кривавих саднах” [10, с. 10]. Тілесна екзекуція провокує відчуття морального дискомфорту: “І безодня сорому, і мука така – хоч крізь землю провалися” [10, с. 10], адже цнотливе патріархальне виховання передбачало тілесну і духовну чистоту, яка нищилася у зіткненні з грубою гвалтівною силою, яку втілювали чоловіки, уже при першому знайомстві з репресивною тоталітарною системою: “Розмахували тими бритвами – начеб ними повідрізали враз і груди, і до самих сердець доколупалися, аби пократити їх, пошинкувати” [10, с. 10]. Загрози позбавляють героїню власного “Я”: “А в мене нутрощі обірвалися – нагло ніби дірка в тілі, і вітер там свище-гуляє” [10, с. 11]. Попри намагання

дистанціюватися від тіла жінка ідентифікується саме із зовнішньою привабливістю, тому порятунок бачить у хворобі: “краще б я коростою взялася” [10, с. 10]. Тіло ставало небезпечним, оскільки фізично приваблювало чоловіків: “Конвоїр міг десь завести в куток і згвалтувати – ніхто й пальцем не кивне” [10, с. 11]. Розповідь про загрозу сексуальної наруги над оповідачкою є відображенням насильства над багатьма іншими. Краса заважає самозбереженню, бо виокремлює серед загалу і провокує бажання чоловіків зробити своєю, відвоювати у інших: “Такая красивая девка, і в лес к бандітам бегала!” [10, с. 10]. У цій ситуації сексуальне насилля спрямоване не лише для приниження конкретної особи, а й для демонстрації радянською системою політичному супротивнику своєї сили.

Чоловіки зображуються одіозними постатями, що отримують насолоду від тортур, бо насильство стало їхнім способом існування. Знуцання над беззахисними жінками дає можливість вивищитися і відчутти власну силу. Радянські слідчі беруть на себе функцію Бога – обирають кого карати, а кого милувати, і цей вибір залежав від тілесності жінки – життя купувалося сексуальними послугами: “бути полюбовницею у начальства – велике щастя” [10, с. 11]. Саме цей акцент гендерно вирізняє табірну прозу Надії Суворової від творів чоловіків, на чому наголошує дослідниця Л. Якименко: “До цього спонукає інстинкт самозбереження, що рівнозначний інстинкту виживання, безвихідь становища – або жінка піде на це добровільно, або її примусять, – розпуста серед табірнього керівництва, що не гребувало послугами коханок такого гатунку, озвіріння чоловіків у закритому просторі, у яких фізична потреба статевого акту перетворювалася на маніакально-садистичні нахили” [14, с. 175-176].

Людмила Таран не розставляє моральних акцентів: “Господь їм суддя, не я” [10, с. 11], лише показує відсутність альтернативи: жіноче тіло – єдине, що мало вартість у маскулінному таборовому світі, у стосунках насильника та жертви: “Вижити хотіли” [10, с. 11]. Тіло функціонує як товар, проте героїня обирає для себе інший шлях: “Тіло я берегла так, наче душу. І там, і там рани кривавили – та не в мене одної” [10, с. 14], і чинить опір начальнику, який спочатку зваблює галантними манерами та гастрономічними делікатесами, а пізніше переходить до відкритої агресії. Сексуальне насильство має

на меті демонстрацію злочинцем своєї сили, а також приниження та підкорення жертви. Героїня стійко витримує випробування – не бере хліб із рук ворога і обороняється. Сцена гвалту показана очима жертви, постать насильника монструалізується: “Червоний, лютий, наче сторукий” [10, с. 12], проте жінка виявилася достойним суперником і відстояла себе. Неупокорена відсилається на лісоповал, чим прирікається на повільну смерть: “Лісоповал – це така робота, аби швидше на тамтой світ ми, виснажені й биті, преставилися” [10, с. 13]. Проте у стражданнях вона уповає лише на Господню милість і тужить за осиротілою батьківщиною: “Чи всіх уже до Сибіру повивозили, чи хтось таки лишився рідну землю стерегти й жаліти” [10, с. 13]. Метафора рідного краю розкривається через спектр запаху: “смердяві у бараках” [10, с. 13], протиставляється запах глини, який живе у свідомості героїні як запах домівки, що асоціюється зі світом дитинства та свіжопобіленою батьківською хатою, яка набуває функції сакрального простору та родинного оберегу. Тому героїня привласнює світ минулого (“своя хата”) і відчужується від сучасного (“їхній лагер”).

Ліс також символізує вихід зі замкненого простору. Разом з тим він означає непосильну роботу і приховує сліди злочинів: “людський кістяк”, знайдений у дуплі старого дерева, кожен з в’язнів ідентифікує із власною життєвою перспективою: “оце і я – така сама невільниця, і залишуся в цій дикій тайзі, і ніхто в рідній земельці мене не поховає” [10, с. 14], адже у нестерпних умовах уже не йшлося про життя, а лише про смерть, проте і вона видавалась недосяжною: “Та заки померти – мусила намучитися...” [10, с. 14]. Автобіографічні спогади про таборове життя підкреслюють документальність цього мотиву: “Обставини життя та праці в концтаборах були настільки жакливі і нелюдські, що більша частина в’язнів бажала собі прискішної природної смерті” [7, с. 38].

Авторка наголошує атмосферу агресії та насильства, яку випромінює чоловічий світ. Тіло і душа жінки ніби роз’єднуються; якщо у душі вона продовжує вирощувати таємний сад милосердя та всепрощення, то тіло не приховаш і воно провокує бажання привласнити: “Так не биває, – кричали мені в обличчя, – щоб ти била нічєй!” [10, с. 14]. У результаті жінка виявляється позбавленою

права на власне тіло, хоча стійко не піддається на провокації системи: “Тіло я берегла так, наче душу” [10, с. 14]. Проте п’ятеро гвалтівників, одіозність яких передається через запах: “П’яні, оббльовані, смердючі... Від них до самого неба тхнуло сечею і смертю” [10, с. 14], символічно знищують цю цілісність і оповідачка бачить своє розтерзане тіло: “Лежало, стікаючи кров’ю. Попрощалася з ним – але то вже була не я” [10, с. 15]. Відчуття втрати тіла видається закономірним результатом діяльності репресивної системи, яка через тілесність руйнує індивідуальність.

Далі оповідь ведеться від третьої особи та з’являється символічне ім’я героїні – Марія. Вона Божою милостю була повернута “на землю по дорозі до неба” [10, с. 15] і прогалина в пам’яті відділила минуле – табірне життя від сучасності – перебування у рідній хаті. Батьки помирали через тугу за дітьми, бо Марія поневірялась у Сибіру, а двоє синів загинули у протистоянні з радянськими окупантами. Людмила Таран вибудовує узагальнюючу парадигму тогочасної України, де цілі родини зникли безвісти у боротьбі за незалежність, а вціліли ті, хто не піднімає голови від землі та ідентифікує себе виключно із господарством: “людей точили і жерли зі світанку до пізньої ночі безконечні клопоти, вони жили так, наче в коморі в бесагах, підвішених до сволока, ще одне життя заховане – про запас” [10, с. 19].

Марія, здобувши травматичний досвід, збагнула істинні життєві цінності: прикрашала побут жінок доладним вбранням, милувалася природою, берегла пам’ять партизан, похоронених на верхівці гори під незнищеним хрестом. Письменниця наголошує, що односельці спочатку насторожено ставилися до Марії, адже система вкорінилася у людей підозрілість: “бо темним-теменним страхом годувала їх щобожої днини” [10, с. 15], проте спокійна та приязна жінка швидко знайшла розуміння у громаді, хоча так і не стала своєю. Інакшість героїні передається через очі – дзеркало душі, які викликають асоціацію з “пташкою з підбитим крилом” [10, с. 17]. Психологічна травма включила механізми соціального відчуження. Односельці очікували, що вона зможе “вписатися” у традиційну схему, “прийти до тям” [10, с. 17], вийти заміж. Проте навіть натяки на одруження викликали у Марії психологічний опір: гвалтом у ній було знищено сексуальність, чуттєвість, тілесність. Таборова травма назавжди

позбавила героїню перспективи традиційної жіночої ідентифікації через родину, материнство, кохання.

По всьому тексту порозкидані згадки про таборове життя, адже воно проникло у підсвідомість: “Здавалося Марії, що навіть сни її підглядають конвоїри” [10, с. 17]. Хоча жінка і намагається відділитись від минулого: “Те, попереднє, життя ніби зовсім подаленіло від неї – наче й не вона там, у Сибіру, жила в таборах, а потім на поселення” [10, с. 17], сон про задуху зраджує її роздвоєність: “не знала чи плакати, чи сміятися” [10, с. 17]. Пережите керує теперішнім: Марія ігнорує фізіологічні потреби, зводить їх до мінімуму: “однієї картоплинки їй на цілий день стачало” [10, с. 18], підсвідомо намагаючись покарати зрадливе тіло, яке стало причиною фізичних і моральних страждань. Важкі згадки вбивають її і нагальною стає потреба омовити пережите, щоб позбутися тягара.

Доречно згадати спогади Габі Кьопп, написані на основі щоденника, який вона почала вести через рік після сексуальної травми. П’ятнадцятирічна дівчинка весь цей час намагалася знайти співрозмовника, аби розказати про пережити, проте соціум і родина в тому числі прирекли цей досвід на замовчування: про радянське насильство з огляду на ідеологічну кон’юктуру було згадувати небезпечно, тому, залишившись сам на сам зі травматичним досвідом, жінка знайшла для себе спосіб звільнитися – описати.

В оповіданні “Таємний сад” Марія усвідомлює, що немає жодної людини, яка здатна взяти на себе тягар її минулого, адже життя сільських жінок і так непросте: “в усіх обличчя були білі, неначе випиті” [10, с. 16], а те, що вона пережила, не вкладалося у жодні рамки, виходило поза межі повсякдення. Маскуліноцентрична репресивна система не зважала на особливості та потреби жіночого організму. Одна із найбільш вражаючих деталей у творі – згадки про те, “що в таборі не давали аніякого шмаття на жіночі потреби, і кров, бувало текла й засихала на ногах, які годі було увечері, по роботі, відмити крижаною водою” [10, с. 18]. Стилістика натуралізму дозволяє увиразнити антитезу жінки і репресивної системи: “У багатьох од виснаження й мук зовсім припинилося те жіноче, і не знали, чи тішитися з того, чи журитися” [10, с. 18]. Людмила Таран піднімає також проблему виродження нації у тоталітарній державі.

Україна втратила ціле покоління: жінки, які так і не стали матерями, не народили дітей, бо через фізичні та психологічні порушення були позбавлені шансу на продовження. Так як рід героїні оповідання Марії, зникнув увесь український народ.

Вона живе у хронотопі одного дня, цінує його, як Божий дар: “Що є усе їй добре, усе на радість” [10, с. 19], бо минулого для неї не існує, а про майбутнє не задумується. Кожну хвилину життя прагне “змалювати, описати, вишити” [10, с. 19]. Попри застереження патріархальноцентричної громади: “Бо де це бачено, щоб ікони малювали жінки?” [10, с. 18], Марія відчуває своє призначення. У тексті знову виринає символіка таємного саду, який героїня вирощує, записуючи молитви, вірші, спостереження над світом, спогади про табір – описує життя, аби втримати його, не дати піти у небуття, показати його цінність та неповторність – наділити вагою, відкрити інше бачення. Героїня прагне розкрити красу буденних речей, яку усвідомлює лише тепер, по-дитячому пізнаючи світ. Письменниця протиставляє Марію односельчанам, які, маючи інший досвід, не могли її зрозуміти, бо принципово по-іншому розставляли ціннісні акценти: селянський практицизм на перше місце виносив господарські клопоти, а все інше зневажав. Героїня прагне кожного наділити божим одкровенням, яке задоване у її іконах та малюнках, тому щедро роздаровує їх людям. Особливо вона ставиться до своїх текстів, які ідентифікує із дітьми, і не виносить на люди, а переховує у старовинній батьківській скрині. Це єдине, що могла народити на світ душа, бо поглумлене тіло було кастроване. Діти і твори – уподібнення, характерне для жіночої творчості. Так і жила Марія до смерті, яка прийшла напередодні Великодня через символічний образ Христа, що спустився за страдницею. Жінка прийняла муки за Україну і пізнала сенс життя, через страждання прийшовши до всепрощення: “Ненавидящих і обидящих нас прости, Господи” [10, с. 20]. Молитовним обрамленням авторка наголошує, що саме завдяки вірі героїня отримала шанс вижити.

Саме магістральний мотив прощення і милосердя вирізняє оповідання Людмили Таран з-поміж інших творів на тему насильства. Зокрема, у повісті Марії Матіос “Солодка Даруся” сюжетна історія також розгортається на тлі суспільних трансформацій (окупація

радянськими військами західноукраїнських земель), що руйнують людські долі.

У творі зображується трагедія жінки, подвійно дискредитованої патріархальною традицією. Матронка виявилася апріорно винною: з неї познущалися не лише вороги, але і коханий чоловік. Захопивши у полон жінку, радянські солдати тортурами вибивали потрібну інформацію. Авторка описує нелюдські страждання, через які доводиться пройти героїні, коли тілесність виявляється політично заангажованою. Радянський офіцер “низько нахилився над нею, обнюхав пазуху, тоді грубо висмикнув з-під запаски сорочку, задер її до бороди, став на коліна і двома пальцями з усієї сили стиснув спочатку розбухлу пипку одної, а потім всією долонею взявся за другу цицьку” [6, с. 163]. Після глуму і насилля вона залишилася живою лише завдяки привабливій тілесності, яка сексуально вдовольнила чоловіка і зробила його милосердним навіть до ворога, яким у політичному розумінні й була Матронка: “Я тебе відпускаю тільки тому, що у тебе мала дитина, великі груди і довге волосся” [6, с. 164]. Дослідниця Ева Томпсон, застосовуючи постколоніальну методологію, зауважує, що “одним із зручних міфів завоювників про підкорених є те, що місцеві жінки... смиренні, покірні й нерозумні” [12, с. 125]. Саме з таких позицій оцінює жінку радянський окупант і в повісті Марії Матіос.

Після повернення Матронка заховала свій глум за мовчанням: “замкнула собі уста на десять років” [6, с. 160], але життя не повернулось у жінку – соціум ідентифікував її як слабу, нездорову. Вона ніби знаходилась у іншому світі, не мала ні сил, ні бажання повертатися до реальності, втратила здатність розмовляти і на всі зовнішні подразники реагувало однаково – сльозами, втікаючи від пекучих спогадів. О. Гомілко зазначає: “Людська плоть стає тим посередником, тією вразливою частиною особистості, через котру тоталітарна влада висуває вимоги до особистості та, кінець кінцем, здійснює її деструкцію” [1, с. 214]. Почуття вини за дії чоловіка лежить на жінці, провокуючи готовність знищити себе.

Контроль над жіночим тілом є неодмінною умовою стабільності патріархального суспільства. Право чоловіка на жінку – складова сільської моралі, на чому неодноразово наголошує Марія Матіос.

Ідеальні стосунки головних героїв Михайла та Матронки розбиваються об ревність чоловіка, адже підозра у зраді – цілком достатня підстава для фізичної розправи: “Він (Михайло – М. К.) бив її, як б’ють норовисту худобину: мовчки, не клянуци і не шляхтуючи, але вкладаючи в кожен удар усю силу своєї ненависті й злості” [6, с. 136]. Михайло постає як ідеальний чоловік для Матронки тоді, коли бачив у ній жертву: “Поїв молоками-медами, вигрівав шкірками молочних собачат, відпарював у настоях арніки і валер’янки, натирав борсуковим салом і обвивав свинською оболонкою. А що вже нічого не давав робити – то раз” [6, с. 117], але підозра у зраді “думка, що його жінку знає інший – чужий – чоловік” [6, с. 134] робить з Михайла тирана. Він миттєво перетворюється на насильника: “Матронка не просилась. Не верещала. Значить була винна, бо навіть не питала, за що б’є. Лиш закусилла волоссям рот в тихо стогнала після кожного удару, поки безсила її голова не впала на лавку неприємна” [6, с. 136]. Жінка як і вперше втікає у неприємність від гвалту і це її рятує від наглої смерті. Т. Ровенская на матеріалі сучасної російської жіночої прози доходить висновку, що в основі насилля лежить не бажання володіти власне тілом і реалізація сексуального потягу, але виявлення владних амбіцій, утвердження переваги і компенсація кастраційних комплексів [9, с. 12]. Подібно і Марія Матіос показує, що Михайло намагається розв’язати свої проблеми і позбутися страхів за рахунок агресії. Жінка постає жертвою системи, яка стоїть на чоловічому егоїзмі. Весь твір пронизує апокаліптичний настрій очікування гіршого; переповненість болем і стражданням закладає програму самознищення жертви.

Сюжет твору будується таким чином, що через десять років гвалтівник повертається. Навіть не впізнавши свою колишню жертву, він довершує, розтягнуте у часі, вбивство. Матронка завжди це передчувала – вона вирвалась із смерті лише на деякий час, заплатила тілесністю за шанс вижити – тоталітарна бездушна машина наздогнала її, і тому, бачачи на своєму подвір’ї насильника, вона відразу відчуває приреченість: “Збайдужіла – ніби мертва – мама сиділа, не відбираючи хусточки від очей” [6, с. 157]. Шлях безнадії, на який вона ступила десять років тому, привів до самогубства. Психологічна травма виявляється настільки глибокою, що жінку не

здатна врятувати любов ні до чоловіка, ні до дитини. Сексуальне насилля нівелює всі рольові ідентифікації Матронки. Дослідниця Роксана Харчук зазначає: “Самогубство Матронки, її добровільне зречення Дарусі свідчить про остаточну деморалізацію жінки-дружини, матері” [13, с. 71]. Зациклена на власних переживаннях, вона не здатна змилюватися навіть над дочкою: проклинаючи її, прирікає на страждання.

Принципова відмінність між письменницькими позиціями полягає в тому, що героїня Людмили Таран не лише знайшла в собі сили вижити, але, дякуючи Богу за порятунок, дає шанс на прощення і ворогам. Натомість героїня Марії Матіос, зневірившись у вищій справедливості, вбиває себе із прокляттям на вустах, відрікаючись від Бога: “Де той ваш Бог, коли він відвернувся від нас, як від послідних грішників?” [6, с. 160]. Подібною є світоглядна парадигма творів: насильство знищило жінок як повноцінних особистостей. Після травми Матронка не може повернутися до життя як дружина, матір; героїня Людмили Таран навіть не здатна створити сім’ї.

У романі “Вербовая дощечка” Теодозії Зарівни історія жінки розгортається на тлі визвольної боротьби Української Повстанської Армії. Авторка порушує проблему, донедавна не акцентовану у художній літературі, – місце жінки у військових конфліктах. У романі чоловічі та жіночі світи протиставляються, в тому числі і на рівні тілесності. Жінка, попри активну роль у повстанському русі, однаково посідає місце підпорядкованої, зокрема в сексуальному аспекті. Художньо твір підтверджує думку Джоан Нейджел, що в націоналістичному русі жінка ідентифікується як жертва сексуальної агресії та експлуатації [8, с. 86]. Головна героїня Катерина веде активну підпільну діяльність проти радянських окупантів. Нарівні з чоловіками виконує ризиковані завдання, проте окрім постійної небезпеки з боку ворога, вона змушена остерігатися сексуального насилля побратимів: “Він дихнув самогонкою і притис до шорсткої деревини. – Дай трохи, не все німцям лишати – поліз руками по-під фалди... – Я зараз закричу, і хлопці вас застрелять на місці. Бо здобувати Україну – то не під бабську спідницю лазити і горівку пити. – Ах ти, шмарката політиканти, тішилася би, що герой тебе хоче. – Я сама – герой, а хочеш мене не тільки ти” [3, с. 198]. У

військових умовах жіноча врода стає провокуючим чинником: “Ти занадто файна для партизанки, тобі треба в запічку сидіти і лице попелом вимастити, аби нікого не спокушати” [3, с. 199]. Героїня Теодозії Зарівни, як і персонаж Людмили Таран, повинна мімікрувати, щоб уберегти себе від чоловічої агресивної уваги. Жінка виступає потенційною жертвою і змушена захищатись, приймаючи на себе невластиві ролі, умисно спотворювати обличчя, ховатися за маскою каліки, щоб не дати жодному чоловікові шансу сексуально зацікавитися: “З того часу мене завжди боліли зуби, тобто, нічого, насправді, мені не бракувало, але так замотувалася хустиною, що видно було тільки ніс, заляпаний болотом або сажею” [3, с. 199]. Брутальна войовнича маскуліність стирає ідеологічні розшарування і в очах жінки усі чоловіки постають потенційними насильниками чи то побратими-націоналісти, чи то радянські окупанти.

Сучасна жіноча проза активно переосмислює історичне минуле України. Жіночий погляд пропонує альтернативну історію, де у центрі стоїть людина. У творах акцентуються проблеми гендерного насильства, джерелом яких є не стільки спроба оволодіти жіночим тілом, скільки демонстрація сили політичному супротивникові. Письменниці показують, що героїні виявляються лише заручниками у боротьбі за владу у чоловічому світі, насильство знищує жінок як повноцінних особистостей, позбавляючи їх традиційних ролей-видів ідентифікацій.

Список використаної літератури:

1. Гомілко О. Метафізика тілесності: концепт тіла у філософському дискурсі / О. Гомілко. – К. : Наукова думка, 2001. – 340 с.
2. Захарчук І. Війна і слово (Мілітарна парадигма літератури соціалістичного реалізму): монографія / І. Захарчук. – Луцьк : ПВД “Твердиня”, 2008. – 406 с.
3. Зарівна Т. Вербовая дощечка / Т. Зарівна. – К. : Contrabanda, 2008. – 294 с.
4. Колошук Н. Актуалізація жанрових моделей утопії та антиутопії в табірній прозі / Н. Колошук // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. – Рівне : Перспектива, 2002. – Вип. XVII. – С. 38-48.
5. Кьопп Г. Навіщо я народилася дівчинкою? Сексуальні “подвиги” радянських визволителів / Пер. з нім. Ю. Горбач / Г. Кьопп. – К. : Гамазин, 2011. – 160 с.

6. Матіос М. Солодка Даруся / М. Матіос. – Львів : ЛА “Піраміда”, 2004. – 176 с.
7. Микулин А. Концентраційні табори в Советському Союзі / А. Микулин. – Видання Закордонних частин Організації Українських Націоналістів, 1958. – 268 с.
8. Нейджел Дж. Маскулінність та націоналізм; гендер та сексуальність у творенні націй / Дж. Нейджел // *І. Незалежний культурологічний часопис*. – 2003. – № 27. – С. 70-96.
9. Ровенская Т. Как стать “настоящей женщиной”, или практики женской телесной инициации глазами современной женской прозы / Т. Ровенская // *Гендерные исследования*. – 2003. – № 9. – С. 2.-24.
10. Таран Л. “Артеміда з ланню” та інші новели / Л.Таран. – Львів: Срібне сяйво, 2010. – 184 с.
11. Тешанович Я. Жінка і війна / Я. Тешанович // *І. Незалежний культурологічний часопис*. – 2003. – № 27. – С. 71-87.
12. Томпсон Е. Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм / Пер. з англ. М. Корчинської / Е. Томпсон. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2008. – 368 с.
13. Харчук Р. Сучасна українська проза: Постмодерний період: Навч. посіб. / Р. Харчук. – К. : ВЦ “Академія”, 2008. – 248 с.
14. Якименко Л. Табірна проза Надії Суворової крізь призму екзистенціалістських світоглядних концептів постмодерного дискурсу / Л. Якименко // *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. – Луганськ, 2011. – Вип. 19 (230). – С. 170-177.